

PIOTR BRZEZIŃSKI

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku

**Pierwsi sekretarze. Próba portretu zbiorowego elity partyjnej
na przykładzie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku
(1948–1990)**

Kadry decydują o wszystkim!

Józef Stalin

Wstęp

Czym zajmowali się pierwsi sekretarze Komitetu Wojewódzkiego PZPR? Przede wszystkim stali na czele wojewódzkiej organizacji partyjnej¹. W myśl zasady „centralizmu demokratycznego” nadzorowali też pracę niższych instancji partyjnych, pełniąc rolę pasa transmisyjnego łączącego KC z „prowincją”². Oprócz

¹ Na początku lat siedemdziesiątych gdańska PZPR liczyła blisko 100 tys. członków i kandydatów. Pod względem liczebności zajmowała jednak „dopiero” dwunaste miejsce w kraju. Choć dzisiaj brzmi to niewyobrażalnie, do partii komunistycznej należało wtedy ponad 2 300 tys. dorosłych Polaków. Zob. Archiwum Państwowe w Gdańsku, Komitet Wojewódzki PZPR w Gdańsku [dalej: APG, KW PZPR], sygn. 2384/2519, k. 36, S. Jojczyk, *Stan ideologiczny gdańskiej wojewódzkiej organizacji partyjnej w latach sześćdziesiątych*, [1982?].

² W latach osiemdziesiątych gdańskiemu KW PZPR podlegało: dziesięć komitetów miejskich (Gdynia, Sopot, Pruszcz Gdański, Hel, Jastarnia, Władysławowo, Tczew, Wejherowo, Reda i Rumia); trzy komitety dzielnicowe (Wrzeszcz, Śródmieście i Portowa); osiem komitetów miejsko-gminnych (Kartuzy, Kościerzyna, Skarszewy, Puck, Starogard Gdański, Skórcz, Gniew i Pelplin) i trzydzieści cztery komitety gminne (Chmielno, Przodkowo, Sierakowice, Somonino, Stężyca, Sulęcyno, Żukowo, Dziemiany-Lipusz, Karsin, Nowa Karczma, Stara Kiszewa, Cedry Wielkie, Kolbudy, Pruszcz Gdański, Przywidz, Pszczółki, Trąbki Wielkie, Kosakowo, Krokowa, Kaliska, Lubichowo, Osieczna, Osiek, Smętowo Graniczne, Zblewo, Morzeszczyn, Subkowy, Tczew, Choczewo, Gniewino, Linia, Luzino, Łęczycze i Szemud). Zob. APG, KW PZPR, sygn. 2384/11226, k. 160–163, Struktura terytorialna organizacji partyjnej PZPR województwa gdańskiego, 30 VI 1984 r.

struktur terenowych Komitetowi Wojewódzkiemu podlegały także liczne organizacje zakładowe oraz uczelniane. Pierwsi sekretarze koordynowali działania podległych sobie sekretarzy resortowych i kierowników wydziałów merytorycznych KW. Organizowali pracę plenum, egzekutywy i sekretariatu KW. Reprezentowali wojewódzką organizację partyjną na zewnątrz. Współpracowali z Wojewódzką Komisją Rewizyjną, Wojewódzką Komisją Kontroli Partyjnej, Wojewódzkim Zespołem Poselskim oraz „sojusznicznymi” stronnictwami politycznymi (Zjednoczone Stronnictwo Ludowe i Stronnictwo Demokratyczne)³. Wreszcie, co chyba najważniejsze, prowadzili aktywną politykę kadrową. Pierwszy sekretarz KW decydował nie tylko o obsadzie stanowisk partyjnych, lecz także – poprzez system tzw. nomenklatury kadr – o obsadzie kluczowych stanowisk w województwie. W końcu lat osiemdziesiątych „w nomenklaturze” gdańskiego KW znajdowały się aż 294 stanowiska⁴. W myśl partyjnego statutu Komitet Wojewódzki „inspirował” również działalność instytucji państwowych, gospodarczych i organizacji społecznych⁵.

Konkludując, pierwsi sekretarze KW PZPR nie byli szefami okręgu partyjnego w dzisiejszym znaczeniu tego słowa. Z uwagi na uzurpowaną przez partię komunistyczną „kierowniczą rolę” w systemie ustrojowym PRL ich działalność w dużym stopniu wpływała na życie setek tysięcy mieszkańców Pomorza Gdańskiego.

Jak łatwo się domyślić zawiadywanie wojewódzką organizacją partyjną było sporym wyzwaniem, a szefem KW nie mógł zostać pierwszy lepszy działacz partyjny. Co więcej, z poziomu pierwszego sekretarza KW można było równie szybko awansować, jak i stoczyć się w dół – na stanowisko pozbawione znaczenia politycznego.

Kim więc byli pierwsi sekretarze? Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego tekstu pominię szereg wątków i ograniczę się do omówienia kilku wybranych kwestii. W szczególności postaram się odpowiedzieć na pytania:

1. Skąd pochodzili pierwsi sekretarze?
2. Z jakich grup społecznych się wywodzili?
3. Jakie było ich wykształcenie?
4. Jaki był ich wyuczony zawód?
5. Gdzie i kiedy związali się z komunizmem?
6. Jak wyglądała ich droga na szczyt Komitetu Wojewódzkiego?
7. Jak przebiegała ich dalsza kariera po opuszczeniu gdańskiego KW?

³ APG, KW PZPR, sygn. 2384/9965, k. 46–48, Zakres czynności, uprawnień i obowiązków sekretarzy Komitetu Wojewódzkiego PZPR (załącznik nr 1 do Regulaminu KW PZPR w Gdańsku), kwiecień 1984 r.

⁴ APG, KW PZPR, sygn. 2384/13298, k. 11–22, Wykaz stanowisk kierowniczych woj. gdańskiego wymagających akceptacji politycznej Komitetu Wojewódzkiego, Egzekutywy, Sekretariatu KW PZPR w Gdańsku, listopad 1988 r.

⁵ Statut Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ze zmianami i uzupełnieniami uchwalonymi przez IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR w lipcu 1981 r., Warszawa 1981, s. 13; APG, KW PZPR, sygn. 2384/9965, k. 2, Regulamin Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, jego organów i aparatu wykonawczego, kwiecień 1984 r.

Odpowiedź na te pytania umożliwi nam znalezienie cech wspólnych oraz różnic, których suma składa się na rys portretu „zawodowego rewolucjonisty”, jak w pierwszych latach Polski Ludowej nazywano pracowników partii. Ich zestawienie pozwoli nam także prześledzić ewolucję, jaka zaszła wśród pracowników aparatu partyjnego w ciągu ponad czterdziestu lat funkcjonowania PZPR. Jest to zarazem kolejny przyczynek do pogłębienia stanu naszej wiedzy na temat specyficznej grupy społecznej do niedawna tworzącej elitę polityczną Polski⁶.

Karuzela stanowisk

W latach 1948–1990 gdańskim Komitetem Wojewódzkim PZPR kierowało jedenastu pierwszych sekretarzy:

1. Witold Konopka (grudzień 1948 – czerwiec 1950);
2. Czesław Domagała (czerwiec 1950 – czerwiec 1951);
3. Jan Trusz (czerwiec 1951 – październik 1956);
4. Józef Machno (październik 1956 – luty 1960);
5. Jan Ptaśński (luty 1960 – grudzień 1967);
6. Stanisław Kociołek (grudzień 1967 – lipiec 1970);
7. Alojzy Karkoszka (lipiec 1970 – grudzień 1971);
8. Tadeusz Bejm (grudzień 1971 – maj 1975);
9. Tadeusz Fiszbach (maj 1975 – styczeń 1982);
10. Stanisław Bejger (styczeń 1982 – lipiec 1988);
11. Marek Hołdakowski (lipiec 1988 – styczeń 1990).

Dla porównania, w Komitecie Centralnym PZPR zasiadało w tym czasie „zaledwie” siedmiu pierwszych sekretarzy. Dodajmy, że Władysław Gomułka był szefem partii przez ponad czternaście lat, a Edward Gierek – prawie dziesięć. Tymczasem w Gdańsku średni czas urzędowania pierwszego sekretarza KW nie przekraczał czterech lat. Rekordzistą był Ptaśński, sprawujący tę funkcję przez siedem lat i dziesięć miesięcy. Tuż za nim znaleźli się Bejger (sześć lat i siedem miesięcy) i Fiszbach (pięć lat i osiem miesięcy). Dla odmiany najkrócej – niecały rok – trwały sekretarowanie Domagały. Poniżej dwóch lat trwały też kadencje Konopki, Karkoszki i Hołdakowskiego.

Jak wynika z powyższego zestawienia, częstotliwość zmian na stanowisku szefa gdańskiej PZPR znacząco przewyższała tempo zmian na szczycie Komitetu Centralnego. Tak częste zmiany sekretarzy Komitetu Wojewódzkiego budzą przypuszczenie, że był to element celowej polityki partii. Niewykluczone, że centralne kierownictwo PZPR starało się w ten sposób ograniczyć pozycję lokalnych dygni-

⁶ Sporządzone przeze mnie biogramy gdańskich I sekretarzy KW PZPR znajdują się w przygotowywanej do druku *Encyklopedii Gdańskiej*. Wciąż jednak brakuje podobnych opracowań regionalnych, nie wspominając już o spojrzeniu ogólnopolskim. Jedno z nielicznych dotąd opublikowanych dotyczy województwa katowickiego, zob. T. Szafron, R. Miłoch, *Portret zbiorowy sekretarzy KW PZPR w Katowicach w latach 1975–1990*, [w] *„Przewodnia siła Narodu”. Z dziejów partii komunistycznej na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim 1945–1990*, red. T. Kurpierz, Katowice 2010, s. 183–193.

tarzy, aby nie dopuścić do „zasiedzenia”, a co za tym idzie do nadmiernego ich usamodzielnienia. Przepuszczenie to zdaje się potwierdzać fakt, że *gros* gdańskich sekretarzy nie miało żadnych związków z Wybrzeżem. Swoją pozycję zawdzięcza-
li oni wyłącznie decyzji KC.

Skąd pochodzili pierwsi sekretarze? Wbrew pozorom, żaden z nich nie urodził się w Gdańsku, ani nawet na Wybrzeżu. Bejger pochodził z Kujaw; Trusz z Lubelszczyzny; Domagała z Łódzkiego; Karkoszka z Małopolski; Konopka, Ptasieński, Kociołek i Hołdakowski z Mazowsza; Bejm ze Śląska; Machno ze Świętokrzyskiego; Fiszbach zaś urodził się pod Lwowem. Dla większości z nich praca w Gdańsku była czymś zupełnie nowym. Nie znali ani miasta, ani ludzi. Zapewne o to też chodziło ich warszawskim protektorom.

Statystyczny wiek pierwszego sekretarza w momencie obejmowania stanowiska wynosił 41 lat⁷. Byli to zatem ludzie doświadczeni życiowo, lecz nadal młodzi. Do potwierdzających regułę wyjątków należeli 34-letni Kociołek i 53-letni Bejger. W chwili przejmowania komitetu gdańscy sekretarze należeli do partii komunistycznej od kilkunastu (Kociołek) do kilkadziesiątu lat (Bejger). Każdy z nich miał za sobą przynajmniej kilka lat pracy na kierowniczym stanowisku, czasem na kilku. Wielu z nich pełniło wcześniej analogiczne funkcje w innych województwach, nie wspominając o pracy na niższych instancjach partyjnych. Ze sporządzonego przeze mnie zestawienia wynika, że droga na szczyt gdańskiego KW wiodła ich trzema ścieżkami:

1. Przeniesienie z terenu innego województwa;
2. Przeniesienie z Komitetu Centralnego lub administracji centralnej;
3. Awans z lokalnych struktur partyjnych.

Z racji przebytej kariery partyjnej pozwoliłem sobie pogrupować gdańskich sekretarzy na trzy kategorie: „wędrowców”, „spadochroniarzy” i „miejsowych”. Podział ten jest oczywiście umowny. W praktyce dochodziło bowiem do przecinania się kilku ścieżek awansu. Niektórzy sekretarze nim trafili do Gdańska krążyli po różnych województwach, co pewien czas „łądując” w Komitecie Centralnym lub administracji państwowej (Machno i Ptasieński).

Praca w gdańskim KW była dla nich kolejnym etapem w karierze. Dla jednych był to znaczny krok do przodu, dla innych regres. Nie inaczej niż w kategoriach degradacji upatrywać można np. przesunięcie z kierowniczego stanowiska w Komitecie Centralnym lub z któregoś z ministerstw. Z drugiej strony, dobrze oceniana praca w Gdańsku mogła stać się przepustką do odzyskania zaufania „góry”, a co za tym idzie do ponownego awansu. Jak wyglądało to w praktyce?

⁷ Konopka miał 37 lat; Domagała – 39; Trusz – 38; Machno – 41; Ptasieński – 39; Kociołek – 34; Karkoszka – 41; Bejm – 42; Fiszbach – 40; Bejger – 53; Hołdakowski – 50.

„Wędrowcy”

Do tej kategorii zaliczam: Konopkę, Trusza, Kociołka i Karkoszkę.

Na temat Konopki zachowało się niewiele informacji. Wiemy jednak, że zanim trafił na Wybrzeże, należał do organizatorów sformowanej w ZSRR 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki. Był też zastępcą dowódcy ds. politycznych w 1. Brygadzie, a później w 1. Dywizji Czołgów im. Bohaterów Westerplatte. W 1944 r. był pełnomocnikiem PKWN ds. reformy rolnej na Rzeszowszczyźnie, a w 1945 r. – I sekretarzem KW PPR w Lublinie (1945)⁸. Należał też do założycieli powstałej w 1944 r. Spółdzielni Wydawniczej „Czytelnik”⁹. Jako szef lubelskiego KW naraził się Gomulce, żądając od władz centralnych pomocy ze strony Armii Radzieckiej w walce z antykomunistycznym podziemiem na Lubelszczyźnie. „Wiesław” ostro skrytykował wówczas Konopkę za to, „że nie rozumie [on] konieczności załatwiania własnych spraw własnymi rękami”¹⁰.

Trusz zaczynał swą karierę w charakterze instruktora w Komitecie Centralnym PPR (1946–1948). Nim dotarł nad Motławę zdążył też pełnić funkcję sekretarza KW PPR (1948) i przewodniczącego WKKP przy KW PZPR w Kielcach (1948–1949)¹¹.

Kociołek nim zaczął karierę partyjną, przez krótki czas pracował jako kierownik Szkoły Podstawowej w Piotrkowie koło Iławy (1951–1952). Jak już wspomniałem, był – w chwili swego mianowania – najmłodszym gdańskim sekretarzem. Nie brakowało mu jednak partyjnego doświadczenia. Zdążył już być I sekretarzem KU PZPR na Uniwersytecie Warszawskim (1956–1958), sekretarzem Komitetu Centralnego Związku Młodzieży Socjalistycznej (1960–1963), I sekretarzem KD PZPR Warszawa-Śródmieście (1963–1964) i I sekretarzem Komitetu Warszawskiego PZPR (1964–1967). Od roku 1965 był także posłem na Sejm PRL¹². Należał do ulubieńców Gomulki. Niektórzy upatrywali w nim nawet kandydata do przejścia schedy po „Wiesławie”¹³.

Karkoszka zaczynał pracę jako kierownik wydziału w Fabryce Samochodów Osobowych na Żeraniu (1954). Szybko jednak przeniósł się do pracy w aparacie partyjnym. Zanim dotarł na Wybrzeże był kolejno: instruktorem (1954–1958), zastępcą kierownika wydziału (1958–1960) i sekretarzem ekonomicznym Komitetu Warszawskiego PZPR (1960–1970)¹⁴. Zapewne wtedy poznał Kociołka, po którym miał w przyszłości objąć kierownictwo gdańskiej organizacji partyjnej.

⁸ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komitet Centralny PZPR [dalej: AAN, KC PZPR], sygn. 8531, k. 2, Akta osobowe Witolda Konopki, *passim*; „Głos Wybrzeża”, 29 XII 1948; J. Jakubowski, J. Szczeblewski, *PPR-PPS, zjazdy i kongresy, plenarne posiedzenia KC PPR i CKW PPS, władze naczelne, I sekretarze KW PPR, I sekretarze WK i przewodniczący WK PPS 1944–1948*, Warszawa 1985, s. 40.

⁹ *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 1, *Niepokorni*, red. F. Dąbrowski, P. Gontarczyk, P. Tomasiak, Warszawa 2008, s. 354.

¹⁰ J. Kisielewicz, *Bliżej prawdy o człowieku. Władysław Gomulka (3)*, „Tygodnik Chełmski” 1982, nr 22, s. 3.

¹¹ AAN, KC PZPR, sygn. CK/X/2713, Akta osobowe Jana Trusza, *passim*; tamże, sygn. 15193, Akta osobowe Jana Trusza, *passim*.

¹² Tamże, sygn. 1739 (mf 2897), k. 94, Wyciąg z akt osobowych Stanisława Kociołka, 27 XI 1967 r.

¹³ J. Eisler, *Grudzień 1970. Geneza, przebieg, konsekwencje*, Warszawa 2000, s. 20–21.

¹⁴ AAN, KC PZPR, sygn. 1784, k. 442 (mf 2904), Wniosek o zatwierdzenie Alojzego Karkoszki na stanowisko wiceprezesa Rady Ministrów, 26 V 1975 r.; T. Młodawa, *Ludzie władzy 1944–1991. Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*, Warszawa 1991, s. 370.

„Spadochroniarze”

Do tej kategorii zaliczam: Domagałę, Machnę, Ptańskiego i Hołdakowskiego.

Domagała przebywał na Wybrzeżu niecały rok, a jego sekretarzowanie w Gdańsku stanowiło zaledwie anakt pomiędzy pełnieniem przez niego funkcji wiceprzewodniczącego Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej (1949–1950) i kierownika Wydziału Ogólnego KC PZPR (1951–1952). Wcześniej zdążył być: instruktorem Wydziału Wojskowego KC PPR (1944–1945), zastępcą kierownika Wydziału Personalnego KC PPR (1945–1948) oraz pierwszym sekretarzem KW PPR i KW PZPR w Łodzi (1948–1949)¹⁵.

Machno należał najpierw do Polskiej Partii Socjalistycznej. W latach 1946–1948 kierował Wojewódzkim Komitetem PPS w Krakowie. Był też członkiem władz centralnych tej partii. Po „zjednoczeniu” PPS i PPR pełnił m.in. funkcje: sekretarza KW PZPR w Katowicach (1948–1950), sekretarza KW PZPR w Szczecinie (1950), sekretarza Warszawskiego Komitetu PZPR (1954–1955), zastępcy kierownika Wydziału Organizacyjnego KC PZPR (1955) i kierownika Wydziału Socjalnego KC PZPR (1955–1956)¹⁶.

Hołdakowski zaczynał pracę na stanowisku starszego radcy w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów PRL (1961–1965). Do PZPR wstąpił „dopiero” w 1963 r. Miał wtedy 25 lat i – w chwili zapisywania się do partii – był najstarszym spośród wszystkich gdańskich sekretarzy. Następnie był kierownikiem Wydziału Handlu w Prezydium Rady Narodowej m. st. Warszawy (1965–1970) i zastępcą przewodniczącego Stołecznej Komisji Planowania (1971–1974). W strukturach KC PZPR zaczął piąć się od połowy lat siedemdziesiątych. W 1979 r. został zastępcą kierownika Wydziału Przemysłu Lekkiego, Handlu i Spożycia, a w 1980 – zastępcą kierownika Wydziału Handlu i Finansów KC. W latach 1981–1982 był podsekretarzem stanu w Ministerstwie Handlu Wewnętrznego i Usług. Później pełnił funkcje: zastępcy kierownika Wydziału Ekonomicznego KC (1982–1984), kierownika Wydziału Ekonomicznego KC (1984–1987) i kierownika Wydziału Polityki Społeczno-Ekonomicznej KC (1987–1988). W lipcu 1988 r. „spadł” na stanowisko I sekretarza KW PZPR w Gdańsku¹⁷.

Ptański był najdłużej urzędującym spośród gdańskich sekretarzy, miał też najbujniejszą przeszłość. Nim trafił do Gdańska zdążył być: posłem na Sejm PRL (1952–1957), wiceministrem w Ministerstwie Bezpieczeństwa Publicznego (1952–1954), zastępcą Przewodniczącego Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego

¹⁵ AAN, KC PZPR, sygn. CK/X/891, Akta osobowe Czesława Domagały, *passim*; APG, KW PZPR, sygn. 2384/2412, G. Adamczewska, J. Dobrowolski, E. Chobot, A. Wojnarowska-Szczęśna, *PPR, PPS, PZPR. Władze instancji łódzkich i województwa łódzkiego. Delegaci na Zjazdy i Kongresy krajowe. Członkowie centralnych władz partyjnych z Łodzi i województwa łódzkiego. 1945–1975*, Łódź 1985, b.p. [s. 23, 170].

¹⁶ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXIII/811, Akta osobowe Józefa Machny, *passim*.

¹⁷ Tamże, sygn. 2074, k. 186 (mf 3243), Wyciąg z akt osobowych Marka Hołdakowskiego, 5 VI 1988 r.; T. Mołdawa, dz. cyt., s. 360.

(1954–1956) i zastępcą Komendanta Głównego Milicji Obywatelskiej (1956–1960). Pełnił też szereg funkcji partyjnych, m.in. sekretarza KP PPR w Płońsku (1945–1946), kierownika Wydziału Rolnego Komitetu Warszawskiego PPR (1946–1947), kierownika Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PPR (1947), sekretarza KW PPR w Rzeszowie (1947–1948), I sekretarza KW PZPR w Rzeszowie (1948–1952), I sekretarza KW PZPR w Łodzi (1952) i I sekretarza KW PZPR w Bydgoszczy (1956)¹⁸. Dodajmy też, że Ptański był pułkownikiem Urzędu Bezpieczeństwa oraz bliskim współpracownikiem Gomułki i Mieczysława Moczara.

„Miejscowi”

Do tej kategorii zaliczam: Bejma, Fiszbacha i Bejgera. Co prawda, nie urodzili się oni na Wybrzeżu, lecz związali się z nim przez późniejsze miejsce zamieszkania, szkołę i pracę. Dla przykładu, dziesięcioletni Fiszbach przyjechał wraz z rodziną na Kaszuby w 1945 r. Dorastał w Kartuzach gdzie skończył szkołę podstawową oraz liceum. Tam też podjął pierwszą pracę na stanowisku referenta w Powiatowym Zakładzie Mleczarskim¹⁹.

Wszyscy trzej rozpoczęli działalność w lokalnych strukturach partyjnych niemal równocześnie, na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. Bejm był I sekretarzem KD Gdańsk-Portowa (1958–1959)²⁰; Fiszbach – starszym instruktorem Komitetu Miasta i Powiatu w Elblągu (1963)²¹; Bejger – I sekretarzem KZ Polskich Linii Oceanicznych w Gdyni (1959–1961)²². Z czasem wspinali się coraz wyżej. Bejm został sekretarzem propagandy KM PZPR w Gdańsku (1959–1963) oraz przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Gdańsku (1963–1969)²³. Fiszbach z kolei „zaliczył” stanowiska: instruktora Wydziału Rolnego KW PZPR w Gdańsku (1963–1964), sekretarza rolnego KMiP PZPR w Elblągu (1964–1968) i I sekretarza KP PZPR w Tczewie (1968–1971)²⁴. W 1969 r. Bejm został przewodniczącym Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku²⁵. Fiszbach po Grudniu '70 pełnił funkcję sekretarza propagandy, a od 1974 sekretarza organizacyjnego KW PZPR w Gdańsku²⁶. Z tych stanowisk mieli oni już wkrótce przeskoczyć wprost do gabinetu pierwszego sekretarza KW. Bejm uczynił to w 1971; Fiszbach w 1975 r. Obaj należeli do zwycięskiej frakcji Gierka i – podobnie jak „towarzysz Edward” – doszli do władzy w rezultacie „pogrudniowego” przetasowania w szeregach partii.

¹⁸ AAN, KC PZPR, sygn. CK/VII/1229, Akta osobowe Jana Ptańskiego, *passim*; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza. 1944–1956*, t. 1, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa 2005, s. 77, 91.

¹⁹ <http://starogardgdanski.naszemiasto.pl/archiwum/739996,tadeusz-fiszbach-fragmenty-biografii-z-kartuz-do-tczewa,id,t.html>, ostatnie wejście – 12 V 2011 r.

²⁰ AAN, KC PZPR, sygn. 1784, k. 263, (mf 2904), Wyciąg z akt osobowych Tadeusza Bejma, 8 V 1975 r.

²¹ Tamże, k. 128, Wyciąg z akt osobowych Tadeusza Fiszbacha, 2 V 1975 r.

²² Tamże, sygn. 2073, k. 243, (mf 3242), Wyciąg z akt osobowych Stanisława Bejgera, 22 VI 1988 r.

²³ Tamże, sygn. 1784, k. 263, (mf 2904), Wyciąg z akt osobowych Tadeusza Bejma, 8 V 1975 r.

²⁴ Tamże, k. 128, Wyciąg z akt osobowych Tadeusza Fiszbacha, 2 V 1975 r.

²⁵ Tamże, k. 263, Wyciąg z akt osobowych Tadeusza Bejma, 8 V 1975 r.

²⁶ Tamże, k. 128, Wyciąg z akt osobowych Tadeusza Fiszbacha, 2 V 1975 r.

Kariera Bejgera przebiegała mniej spektakularnie. Można nawet powiedzieć, że co jakiś czas załamywała się. Na początku lat sześćdziesiątych Bejger wyjechał do Aleksandrii, gdzie objął stanowisko wicekonsula (1961–1963). Po powrocie z Afryki był członkiem egzekutywy KM PZPR w Gdyni (1963–1966) i KW PZPR w Gdańsku (1967–1971). W latach 1966–1976 był dyrektorem naczelnym PLO. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych przeniósł się na stanowisko radcy handlowego przy Ambasadzie PRL w Helsinkach (1976–1980). Po czterech latach został ministrem w Urzędzie Gospodarki Morskiej w Gdyni (1980–1982)²⁷. Do czynnej polityki wrócił jednak dopiero po wprowadzeniu stanu wojennego, zastępując – uważanego w KC za zbytniego „liberała” – Fiszbacha.

Warto zauważyć, że Bejma, Fiszbacha i Bejgera kierowali gdańską organizacją partyjną przez siedemnaście lat (1971–1988). W tym czasie Komitet Centralny zaprzestał przysyłać „w teczkach” pierwszych sekretarzy. Mogło to świadczyć o zatrzymaniu rozbijanej w latach poprzednich karuzeli stanowisk, a także o wzroście znaczenia lokalnych działaczy. Wydaje się, iż „centrala” zaczęła wreszcie liczyć się ze zdaniem miejscowego „aktywu”. Ta stabilna sytuacja zmieniła się wraz z mianowaniem Hołdakowskiego, którego krótkie sekretarzowanie przypadło na okres postępującego rozpadu PZPR.

Dwie generacje

Wszyscy gdańscy sekretarze przyszli na świat przed II wojną światową. Najstarszego i najmłodszego dzieliła dwudziestosiedmioletnia różnica wieku, czyli jedno pokolenie. Z racji wieku podzielić ich można na dwie kategorie:

1. „starych”, urodzonych w latach 1911–1921 (Konopka, Domagała, Trusz, Machno i Ptasieński);
2. „młodych”, urodzonych w latach 1929–1938 (Kociołek, Karkoszka, Bejma, Fiszbach, Bejger i Hołdakowski).

Trzej najstarsi urodzili się jeszcze przed I wojną światową. Byli to: Konopka (1911), Domagała (1911) i Trusz (1913). Machno urodził się w 1915, a Ptasieński w 1921 r. Do grupy „młodych”, urodzonych w latach trzydziestych XX wieku, należeli: Karkoszka (1929) Bejma (1929), Bejger (1929), Kociołek (1933), Fiszbach (1935) i Hołdakowski (1938). Nie można bagatelizować czynnika wieku. „Starzy” sekretarze dobrze pamiętali biedę panującą na polskiej wsi w latach „wielkiego kryzysu”. Wszyscy też byli świadkami wojennej zawieruchy i biedy pierwszych lat powojennych. Warto również zwrócić uwagę, że „młodzi” sekretarze w dorosłość wkroczyli już w okresie Polski Ludowej.

Kiedy i gdzie związali się z komunizmem? Najstarsi jeszcze przed II wojną światową, w nielegalnych organizacjach partyjnych i młodzieżowych. Czterech pierwszych szefów gdańskiej PZPR byli typowymi przedwojennymi komunistami.

²⁷ Tamże, sygn. 2073, k. 243, (mf 3242), Wyciąg z akt osobowych Stanisława Bejgera, 22 VI 1988 r.; T. Mołdawa, dz. cyt., s. 335.

W swych biografiach mieli zarówno epizody konspiracyjne, jak i aresztowania. Domagała np. spędził kilka miesięcy w więzieniu w Piotrkowie (1935) oraz w obozie odosobnienia w Berezie Karuskiej (1936–1937)²⁸. Z zachowanych źródeł wynika, że wśród gdańskich sekretarzy było trzech byłych członków Komunistycznej Partii Polski (Konopka, Domagała i Trusz) i trzech członków Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej (Konopka, Trusz i Machno). Machno należał także do Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom. W czasie II wojny światowej Konopka, Domagała, Trusz i Ptaśński wstąpili do Polskiej Partii Robotniczej; Machno do Robotniczej Partii Polskich Socjalistów i Polskiej Partii Socjalistycznej-Lewica²⁹.

Biografia Trusza jest charakterystyczna dla wielu przedwojennych komunistów. Urodził się w 1913 r. we wsi Ruda pod Chełmem Lubelskim. Jego ojciec Szymon był ukraińskim chłopem. Trusz zakończył edukację na szkole powszechnej (1929). W wieku lat siedemnastu wstąpił do KZMP, a rok później do KPP (1931). Był aktywistą Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy. W 1937 r. lubelski Sąd Okręgowy skazał go na karę siedmiu lat więzienia i dziesięciu lat pozbawienia praw obywatelskich za nielegalną działalność komunistyczną. Miał wówczas 24 lata. W więzieniu przesiedział do września 1939 r.³⁰

Zaraz po opuszczeniu więzienia podjął współpracę z Sowietami. Jak sam wspominał, brał wraz z nimi „aktywny udział w likwidacji zbrojnych oddziałów maruderów grabiących ludność [sic!]”. Wraz z Armią Czerwoną w październiku 1939 r. przekroczył Bug. Początkowo pracował w Kowlu, jako agitator i milicjant. Następnie zatrudnił się przy splawie drewna na Woldze. Był też elektromonterem w stoczni i ślusarzem w zakładach wojskowych w mieście Gorki. Wspominał, że w lutym 1942 r. został „zmobilizowany i przesłany, mimo wyraźnej niechęci z mej strony, do Armii gen. [Władysława] Andersa”. Z oddziałów Andersa zdezerterował na terenie Uzbekistanu. Wrócił do Gorkiego gdzie w 1943 r. wstąpił do organizowanego przez Wandę Wasilewską Związku Patriotów Polskich. Został wiceprzewodniczącym Zarządu Obwodowego ZPP w Gorkim oraz instruktorem w Zarządzie Centralnym ZPP. W grudniu 1945 r. był delegatem na pierwszy zjazd PPR. Do Polski wrócił kwietniu 1946, podejmując pracę w Wydziale Organizacyjnym KC PPR³¹.

W latach sześćdziesiątych w PZPR doszło do zmiany pokoleniowej. Czas „starych” komunistów kończył się. Przedwojennych „weteranów ruchu robotniczego” zastąpili „partyzanci”. Należał do nich Ptaśński, który – w przeciwieństwie do swoich poprzedników – karierę partyjną rozpoczął podczas II wojny światowej. W końcu dekady na scenę wkroczyli przedstawiciele kolejnej generacji – tzw. poko-

²⁸ AAN, KC PZPR, sygn. 13669, k. 1, Akta osobowe Czesława Domagały.

²⁹ Tamże, sygn. 8531, Akta osobowe Witolda Konopki, *passim*; tamże, sygn. 13669, Akta osobowe Czesława Domagały, *passim*; tamże, sygn. 15193, Akta osobowe Jana Trusza, *passim*; tamże, sygn. 237/XXIII/811, Akta osobowe Józefa Machny, *passim*; tamże, sygn. CK/VII/1229, Akta osobowe Jana Ptaśńskiego, *passim*.

³⁰ Tamże, sygn. 15193, Akta osobowe Jana Trusza, *passim*.

³¹ Tamże, sygn. CK/X/2713, k. 4–5, Akta osobowe Jana Trusza.

lenia zetempowskiego. Byli to wychowankowie partyjnych młodzieżówek (ZWM, ZMP, ZMS)³². Ich reprezentantem był Kociołek, który – w przeciwieństwie do Ptaśńskiego – nie wstąpił do partii czasie wojny, lecz podczas studiów na UW. Do PZPR zapisał się w roku śmierci Stalina (1953).

Począwszy od końca lat sześćdziesiątych rówieśnicy Kociołka zdominowali kierownictwo partyjne. Czy byli ideowcami? Nie wiemy. Z racji „późnego” urodzenia wstępowali od razu do „partii władzy”. Nie groziły im nigdy sanacyjne więzienia. Nie brali też udziału w II wojnie światowej. W porównaniu ze swymi starszymi kolegami zaczynali kariery w warunkach wręcz cieplarnianych. Od małego defilowali w pochodach i jeździli na obozy młodzieżowe. Jednocześnie, dorastali w cieniu totalitarnej propagandy i „kultu jednostki”.

W moim odczuciu – wspominał Bejger – był to okres wielkich rewolucyjnych przemian, które zmieniły oblicze mojego kraju, miasta, wsi. Zmieniły moje życie, zapewniły nową wielką przyszłość ludziom wywodzącym się, tak jak ja, z klasy robotniczej, ze wsi. [...] Na pewno w tamtym czasie nie słyszałem o żadnych wypaczeniach. Wierzyłem, że wszystko, co robię służy jak najlepiej klasie robotniczej, interesom ludzi pracy, narodowi. Kiedy [w 1956 r. – P.B.] ujawniono niektóre fakty, kiedy zapoznałem się z różnymi materiałami, choćby z XX Zjazdu KPZR, przeżyłem wielki wstrząs, który został pogłębiony wydarzeniami w Poznaniu³³.

Czy po 1956 r. nadal wierzył w komunizm? Trudno powiedzieć. Rok ten stał się ważną cezurą dla wielu działaczy partyjnych. Część z nich straciła wówczas młodzieńcze złudzenia.

Bejger był typowym przykładem powojennego komunisty. Urodził się w Piątkowie koło Wąbrzeźna w 1929 r. Jego ojciec Leon był kowalem.

Mieszkaliśmy w tak zwanym sześcioraku. [...] Ojciec był synem fornala, dziadek pracował u niemieckiego »bambra«, czyli kułaka. Jak często bywało w robotniczych rodzinach – ojciec miał dziewięcioro braci i siostr – przy życiu pozostało tylko siedmioro rodzeństwa. Wszyscy byli robotnikami. Można więc powiedzieć, że pochodzę z typowo robotniczej rodziny pracującej na wsi. [...] Żyło się tym co rodzice zdołali wyhodować. Na ogół nie brakowało chleba, choć bardzo rzadko był [on] okładany kielbasą, najczęściej twarogiem i gotowaną kapustą. Nie często trafiał na stół drób³⁴

– wspominał po latach. Bejger miał dwóch braci i trzy siostry. Jako pierwszy w rodzinie podjął się działalności politycznej. Pracę zawodową rozpoczął w starostwie powiatowym w Wąbrzeźnie, jako goniec. W 1946 r. wyjechał na Wybrzeże. Tam

³² A. Dudek, *Mechanizmy rekrutacji elit oraz kadr PZPR*, artykuł opublikowany na stronie Ośrodka Myśli Politycznej, zob. http://www.omp.org.pl/arttykul.php?artykul=103#_ftn1, ostatnie wejście – 12 V 2011 r.

³³ APG, KW PZPR, sygn. 2384/16831, k. 8–9, Wywiad udzielony przez Stanisława Bejgera Andrzejowi Kępińskiemu, Gdańsk 30 VIII 1985 r.

³⁴ Tamże, k. 1–2.

zdał maturę w III Państwowym Gimnazjum i Liceum (tzw. Topolówka). W 1948 r. zdążył jeszcze wstąpić do PPR. W 1951 ukończył Wyższą Szkołę Handlu Morskiego w Sopocie, a w 1958 r. Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Sopocie. Przez kilka lat pracował w radiu. Był inspektorem audycji. Sprawdzał zgodność radiowych komunikatów z ich – zatwierdzonym przez cenzurę – tekstem. Zaliczył Wieczorowy Uniwersytet Marksizmu-Leninizmu i Wyższą Szkołę Nauk Społecznych przy KC PZPR. W końcu lat pięćdziesiątych znalazł pracę w PLO. Tam też rozpoczął karierę partyjną. Jak sam wspominał, pracując w żegludze zwiedził większość portów świata³⁵.

Jakie było wykształcenie pierwszych sekretarzy? Z zachowanych dokumentów wynika, że żaden spośród „starych” nie zdobył wyższego wykształcenia. Trusz miał zaledwie podstawowe. Konopka, Domagała, Machno i Ptaśiński legitymowali się wykształceniem średnim. Zdając maturę Ptaśiński miał 39 lat³⁶. Oczywiście wykształcenie formalne nie zawsze przekłada się na wiedzę praktyczną czy umiejętności organizatorskie. Pamiętajmy też, że w czasach II RP matura nie była tak powszechna jak w PRL, czy obecnie. Świadczyła o przynależności do elity. Popularne w okresie budowania Polski Ludowej hasło („Nie matura, a chęć szczerą...”) nie było wcale pustym sloganem. Sytuacja uległa zasadniczej zmianie w latach sześćdziesiątych. Zmiana pokoleniowa przyniosła ze sobą poprawę wykształcenia pracowników partii. Wszyscy „młodzi” sekretarze legitymowali się już wykształceniem wyższym (Kociołek, Karkoszka, Bejm, Fiszbach, Bejger i Hołdakowski). Dyplom ukończenia wyższej uczelni stał się wręcz standardem.

Jakie uczelnie kończyli? Kociołek i Hołdakowski to absolwenci Uniwersytetu Warszawskiego; Karkoszka studiował na Politechnice Warszawskiej; Bejm i Bejger ukończyli Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Sopocie; Fiszbach – Wyższą Szkołę Rolniczą w Olsztynie. Niektórzy uczyli się również w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (Fiszbach i Hołdakowski) oraz w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR (Fiszbach i Bejger). Dwie ostatnie szkoły były prawdziwymi „kuźniami” kadr partyjnych.

Jak widać, „młodzi” sekretarze mieli, w porównaniu do swoich starszych kolegów, nie tylko ułatwiony start w karierze partyjnej, ale też lepsze warunki do nauki. Wyraźny skok poziomu wykształcenia pracowników PZPR świadczył także o postępującej biurokratyzacji partii, wyrażającej się w staranniejszym doborze kadr. Z nutą ironii można powiedzieć, że wspomniana już „chęć szczerą” przestała wystarczać.

Kim byli z zawodu? Z ankiet personalnych wynika, że wśród gdańskich sekretarzy było: czterech magistrów ekonomii (Bejm, Fiszbach, Bejger i Hołdakowski), jeden doktor nauk technicznych (Fiszbach), jeden magister socjologii (Kociołek), jeden inżynier budownictwa lądowego (Karkoszka), jeden nauczyciel (Kociołek), jeden murarz (Ptaśiński) i jeden elektromonter (Trusz). Z partyjnych opracowań możemy dowiedzieć się, że Machno nie miał żadnego zawodu. Nie udało mi się

³⁵ Tamże, k. 15.

³⁶ AAN, KC PZPR, sygn. CK/VII/1229, k. 7, Akta osobowe Jana Ptaśińskiego.

natomiast ustalić wyuczzonego zawodu Konopki i Domagały. W wewnątrzpartyjnych opracowaniach zawód Konopki określono mianem „pracownika partyjnego”, a Domagałę sklasyfikowano jako „pracownika umysłowego”³⁷.

Wróćmy na moment do kwestii pochodzenia sekretarzy. Rubryka określająca tzw. pochodzenie społeczne dziś już nie funkcjonuje. W czasach PRL była jednak ważnym punktem we wszystkich ankietach personalnych. Pomimo oficjalnej „bezklasowości” społeczeństwo dzielono bowiem na trzy kategorie: „robotników”, „chłopów” i tzw. inteligencję pracującą. Z jakich rodzin pochodzili zatem pierwsi sekretarze? Najczęściej z wiejskich i robotniczych. Aż siedmiu z nich pochodziło ze wsi (Domagała, Trusz, Ptasiński, Karkoszka, Bejm, Fiszbach i Bejger). Jedynie czterech urodziło się w mieście (Konopka, Machno, Kociołek i Hołdakowski). Dodajmy, że Kociołek i Hołdakowski byli rodowitymi warszawiakami. Przeszło połowa sekretarzy deklарowała się, jako synowie robotników (Machno, Ptasiński, Karkoszka, Bejm, Fiszbach i Bejger). Co piąty podawał się za syna chłopą (Domagała i Trusz) lub „inteligenta” (Kociołek i Hołdakowski). Tylko „pochodzenie społeczne” Konopki wydaje się niejasne, gdyż w dokumentach partyjnych określone jest dość enigmatycznie, mianem „drobnomieszczańskiego”³⁸. W sumie więc ośmiu na jedenastu pierwszych sekretarzy (73 proc.) określało swoje „pochodzenie społeczne” jako „robotnicze” lub „chłopskie”.

Dalsze losy

Patrząc na losy gdańskich sekretarzy widzimy, że dla części z nich praca na Wybrzeżu stała się trampoliną do dalszej kariery. Dla innych – początkiem jej schyłku. Ze względu na przebieg karier podzieliłem ich na dwie kategorie: „wschodzące” i „gasnące gwiazdy”.

Podziałowi temu wymyka się Domagała, którego kariera – po początkowym awansie – stanęła w miejscu. Po opuszczeniu Wybrzeża pełnił on funkcje: kierownika Wydziału Ogólnego KC PZPR (1951–1952), podsekretarza stanu w ministerstwie rolnictwa (1952–1957), posła na Sejm PRL (1952–1956 i 1965–1972), inspektora Wydziału Rolnego KC PZPR (1957–1958), członka egzekutywy KW PZPR w Kielcach i przewodniczącego PWRN w Kielcach (1958–1965) oraz I sekretarza KW PZPR w Krakowie (1965–1971)³⁹. Zmarł w 1998 r.

Brak materiałów źródłowych nie pozwala w chwili obecnej na odtworzenie dalszych losów Trusza⁴⁰. Na podstawie „milczenia źródeł” można jednak wnioskować, że po opuszczeniu Gdańska nie pełnił on zbyt ważnych funkcji partyjnych⁴¹.

³⁷ W. Ciempiel, J. Jakubowski, J. Szczeblewski, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Część II. Członkowie władz centralnych oraz I sekretarze Komitetów Wojewódzkich PZPR. 21 XII 1948–31 XII 1982*, Warszawa 1983, s. 303.

³⁸ W praktyce terminem tym określano zazwyczaj rzemieślnika lub drobnego kupca.

³⁹ AAN, KC PZPR, sygn. CK/VII/235, Akta osobowe Czesława Domagały, *passim*; T. Mołdawa, *dz. cyt.*, s. 205.

⁴⁰ Zmarł w 2004 r.

⁴¹ Więcej na temat postaci Trusza oraz okoliczności jego odwołania, zob. *Towarzysz Trusz musi*

Zmarł w 2004 r.

Hołdakowski, choć uczestniczył w obradach „okrągłego stołu”⁴², po samorozwiązaniu PZPR nie odegrał żadnej roli politycznej. Był już wówczas ciężko chory. Zmarł w 1991 r.

Przyjrzyjmy się nieco bliżej losom pozostałych sekretarzy.

„Wschodzące gwiazdy”

W grupie „wschodzących gwiazd” znaleźli się: Machno, Kociołek, Karkoszka i Bejm.

Machno już w trakcie pracy w Gdańsku został przewodniczącym Sejmowej Komisji Gospodarki Morskiej i Żeglugi (1957–1961). Po opuszczeniu Wybrzeża piastował stanowiska: podsekretarza stanu w Ministerstwie Żeglugi (1960–1965), sekretarza Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich (1965–1971) i sekretarza Frontu Jedności Narodu (1971–1973)⁴³. Zmarł w 1976 r.

Karkoszka i Bejm łatwo odnaleźli się we władzach centralnych. Karkoszka był kolejno: ministrem budownictwa (1971–1975), wicepremierem (1975–1976), sekretarzem KC (1976–1980), przewodniczącym Rady Narodowej m. st. Warszawy (1976–1981), członkiem Biura Politycznego KC PZPR (1980) i posłem na Sejm PRL (1976–1985)⁴⁴. Zmarł w 2001 r.

Bejm przez dziesięć lat był członkiem KC (1971–1981). Przez okres jednej kadencji był też posłem na Sejm PRL (1972–1976). Po opuszczeniu Gdańska pełnił funkcje: wiceprezesa Najwyższej Izby Kontroli (1975–1985), ministra administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska (1975–1976), ministra komunikacji (1976–1977) i członka Rady Ministrów (1977–1980)⁴⁵. Zmarł w 1988 r.

Nieco inaczej było z Kociołkiem, którego kariera nabrała rozpędu w końcu lat sześćdziesiątych. Jako jedyny z gdańskich sekretarzy został jednocześnie członkiem Biura Politycznego KC PZPR (1968). Po opuszczeniu Wybrzeża objął funkcje wicepremiera i sekretarza Komitetu Centralnego (1970). Miał zaledwie 37 lat. Nie spodziewany kres jego błyskotliwej kariery nastąpił w grudniu 1970 r., gdy – za sprawą niefortunnego przemówienia – stał się współwinnym masakry gdyńskich robotników. Po obaleniu Gomułki stracił swego protektora i wszystkie stanowiska (1971). Lata siedemdziesiąte spędził na swoistym „zesłaniu”, będąc kolejno: ambasadorem PRL w Belgii (1971–1978), prezesem Zarządu Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy (1978–1980) i ambasadorem PRL w Tunezji (1980). Oczywiście, znając trzy języki obce, nadawał się do pracy w dyplomacji lepiej niż większość

odejść!!! O gdańskim Październiku '56 z Piotrem Brzezińskim, historykiem z Instytutu Pamięci Narodowej, który przygotowuje publikację o sekretarzach KW PZPR w Gdańsku rozmawia Barbara Szczepuła, „Polska. Dziennik Bałtycki”, dodatek „Rejsy”, 28 X 2011, s. 18.

⁴² A. Garlicki, *Ryccerze Okrągłego Stołu*, Warszawa 2004, s. 9.

⁴³ AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXIII/811, Akta osobowe Józefa Machny, passim; T. Mołdawa, dz. cyt., s. 212–213.

⁴⁴ T. Mołdawa, dz. cyt., s. 370.

⁴⁵ Tamże, s. 335.

jego partyjnych kolegów. Wątpliwe jednak, aby wysłano go tam jedynie z uwagi na zdolności lingwistyczne. W rzeczywistości został przeniesiony w stan politycznej hibernacji. Na drugą szansę przyszło mu czekać aż do 1980 r., kiedy to – po raz drugi w karierze – mianowano go I sekretarzem Komitetu Warszawskiego PZPR⁴⁶. Odium „kata Trójmiasta” okazało się jednak zbyt ciężkie. W 1982 r. Kociołek poprosił o ponowne przeniesienie do dyplomacji. „Czym argumentował? Tym, że atmosfera, jaka powstała wokół niego w związku z wydarzeniami grudniowymi, jest dla niego trudna. Ataki mnożyły się. Mógłby czuć się źle przychodząc do POP, które zachowywały się tak wobec niego, że jest to obrzydliwe wobec niego. Dostał mało głosów na Konferencji Warszawskiej, najmniej głosów na Zjeździe. Wróci do pracy w dyplomacji i będzie sterował z innej pozycji”⁴⁷ – czytamy w protokole posiedzenia Biura Politycznego KC z maja 1982 r. Na ironię losu zakrawał jedynie fakt, że słowa te wypowiedział gen. Wojciech Jaruzelski, który w 1970 r. stał na czele wojska strzelającego do gdyńskich robotników.

Kociołek został mianowany ambasadorem w ZSRR (1982). Wydaje się, że nie była to degradacja. Raczej chwilowe odsunięcie w cień. Moskwa była wówczas najważniejszym sojusznikiem PRL a nie przechowalnią politycznych emerytów. Pełnił tę funkcję do 1985 r. W ocenie Antoniego Dudka, odwołanie go ze stanowiska ambasadora było „logiczną konsekwencją” zaangażowania się ekipy Jaruzelskiego w poparcie dla rozpoczynającej się w Związku Radzieckim *perestrojki*⁴⁸. Po 1985 r. Kociołek definitywnie wycofał się z polityki. Do dziś jest on – obok Jaruzelskiego – głównym oskarżonym w trwającym od 1995 r. procesie o „sprawstwo kierownicze” grudniowej masakry. Mieszka w Warszawie.

„Gasnące gwiazdy”

Do tej kategorii zaliczam: Konopkę, Ptaśńskiego, Fiszbacha i Bejgera.

Po opuszczeniu Gdańska Konopka zrezygnował z pracy w aparacie partyjnym. Przekwalifikował się na dziennikarstwo. Był prezesem wydawnictwa „Książka i Wiedza”, a także – do czasu przejścia na emeryturę – redaktorem naczelnym miesięcznika „Wiedza i Życie”⁴⁹. Zmarł w 1995 r.

Pozostali trzej sekretarze, zaraz po zakończeniu swych kadencji, zostali wysłani na placówki dyplomatyczne.

Ptaśński został ambasadorem w ZSRR (1968–1971), a później wiceprezesem Zarządu Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy (1972–1982)⁵⁰. Pełnił też – raczej fasadową – funkcję członka Rady Naczelnej i Zarządu Głównego Związku

⁴⁶ AAN, KC PZPR, sygn. 1831, k. 115, (mf 3000), Wyciąg z akt personalnych Stanisława Kociołka, 29 IV 1982 r.

⁴⁷ Tamże, k. 146, Protokół z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR, 18 V 1982 r.

⁴⁸ A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2004, s. 23.

⁴⁹ J. Kisielewicz, dz. cyt., s. 3; *Marzec 1968 w dokumentach MSW*, t. 1, dz. cyt., s. 354.

⁵⁰ AAN, KC PZPR, sygn. CK/VII/1229, k. 65–66, Akta osobowe Jana Ptaśńskiego.

Bojowników o Wolność i Demokrację. O ile praca w spółdzielczości była typową synekurą, o tyle posada ambasadora w ZSRR stanowić mogła odskocznię do dalszej kariery. Podobnie jak w przypadku Kociołka, kariera Ptasińskiego załamała się wraz z odsunięciem od władzy Gomułki. Właśnie wtedy przeniesiono go do CZSP. Ptasiński zostawił po sobie szereg wspomnień. Część z nich ukazała się drukiem. Mieszka w Warszawie.

Fiszbacha zdjęto ze stanowiska pierwszego sekretarza niecały miesiąc po wprowadzeniu stanu wojennego. Jako sygnatariusz „porozumień gdańskich” nie pasował do „wojennej” rzeczywistości. Został radcą Ambasady PRL w Helsinkach (1982–1986), a później doradcą ministra spraw zagranicznych (1987–1989)⁵¹. Jego gwiazda rozbłysnęła raz jeszcze w 1989 r., gdy został wybrany wicemarszałkiem „sejmu kontraktowego”. W lipcu 1989 r. rozważano jego kandydaturę na stanowisko prezydenta PRL⁵². Podjęta przez niego próba założenia Polskiej Unii Socjaldemokratycznej okazała się niewypałem (1990). W latach dziewięćdziesiątych Fiszbach pełnił funkcję doradcy w ministerstwie spraw zagranicznych, ambasadora RP na Łotwie i radcy handlowego w Oslo⁵³. Mieszka w Gdańsku.

Bejger wkrótce po „zdjęciu” ze stanowiska pierwszego sekretarza KW mianowany został ambasadorem PRL w Austrii (1988). Pełnił tę funkcję do 1990 r.⁵⁴ Następnie przeszedł na emeryturę. Mieszka w Gdyni.

Trudno nie zauważyć, że pomimo zdjęcia ze świecznika ludzie ci szybko znajdowali nowe, „cieple” posady. Partia dokonywała zmian kadrowych, lecz nie zapominała o swoich, odsuniętych na boczny tor, działaczach.

Wnioski

Statystyczny pierwszy sekretarz KW PZPR w Gdańsku urodził się przed II wojną światową. Nie pochodził z Wybrzeża, choć czasem mógł być z nim związany poprzez pracę, zamieszkanie lub naukę. Urodził się w małej miejscowości. W ubogiej, robotniczej lub chłopskiej, rodzinie. Nim trafił do partii był najczęściej członkiem komunistycznej organizacji młodzieżowej. Przez krótki czas pracował w wyuczonym zawodzie, po czym przenosił się do pracy w aparacie partyjnym. W chwili wstępowania do partii komunistycznej miał od 18 do 25 lat. Przeszło połowa gdańskich sekretarzy należała do PZPR od samego początku jej istnienia. Wszyscy pozostali członkami partii aż do śmierci lub do chwili rozwiązania PZPR w styczniu 1990 r.

⁵¹ T. Mołdawa, dz. cyt., s. 349

⁵² http://trojmiasto.gazeta.pl/trojmiasto/1,35636,6730636,Tadeusz_Fiszbach_Pucz_To_bylo_mozliwe.html, ostatnie wejście – 12 V 2011 r.

⁵³ *Kto jest kim w regionie gdańskim*, Gdańsk 1993, s. 66; *Kto jest kim w województwie pomorskim*, Gdańsk 2000, s. 62; <http://starogardgdanski.naszemiasto.pl/archiwum/739996,tadeusz-fiszbach-fragmenty-biografii-z-kartuz-do-tczewa,id,t.html>, ostatnie wejście – 12 V 2011 r.

⁵⁴ T. Mołdawa, dz. cyt., s. 335.

W momencie obejmowania stanowiska szefa Komitetu Wojewódzkiego statystyczny sekretarz liczył ponad 41 lat. Miał za sobą przynajmniej kilka lat pracy na kierowniczych stanowiskach partyjnych w innych województwach lub na niższych stanowiskach w KC. Zdarzało się też, że „spadał” do Gdańska z wysokiego stanowiska partyjnego lub ministerialnego. W tym przypadku jego „transfer” na Wybrzeże mógł być swoistą degradacją i zwiastunem schyłku partyjnej kariery.

Wszyscy sekretarze sprawujący swe funkcje przed rokiem 1960 należeli do przedwojennych organizacji komunistycznych. Mieli na ogół średnie wykształcenie. Począwszy od 1967 r. wszyscy kolejni sekretarze legitymowali się wykształceniem wyższym. Część z nich skończyła dodatkowo szkoły partyjne (WUML, WSNS).

Kadencja statystycznego sekretarza nie przekraczała czterech lat. Jego rola w partyjnej hierarchii była ściśle określona i w dużym stopniu ograniczona dyrektywami KC. Znamienne było, że tylko Kociołek zdołał połączyć stanowisko szefa gdańskiego KW z funkcją członka Biura Politycznego KC PZPR. Spośród pozostałych sekretarzy Fiszbach, Bejger i Hołdakowski osiągnęli „zaledwie” pozycję zastępców członka Biura Politycznego⁵⁵. Wydaje się zatem, że gdańscy sekretarze nie odgrywali zbyt ważnej roli w pracach Komitetu Centralnego.

Po zakończeniu kadencji na Wybrzeżu – w zależności od dalszego rozwoju kariery – dotychczasowi pierwsi sekretarze KW przechodzili do pracy w centralnym aparacie partyjnym i rządowym bądź „miętko lądowali” w którejś ze spółdzielni lub placówek dyplomatycznych. Warto też podkreślić, że żaden spośród nich nie zrobił spektakularnej kariery politycznej po 1989 r.

Byli to zazwyczaj ludzie wywodzący się z ubogich rodzin, którzy dopiero w Polsce Ludowej skorzystali z niedostępnego dla ich rodziców „awansu społecznego”. W ten sposób rodziła się nowa elita komunistycznej Polski. Ludzie ci byli zarazem głównymi beneficjentami nowego systemu. Trudno się dziwić, że pozostali mu wierni do końca.

⁵⁵ Fiszbach był zastępcą członka BP KC PZPR w latach 1980–1981, Bejger w latach 1982–1988, a Hołdakowski w latach 1988–1990, zob. tamże, s. 335, 349, 360.

Aneks nr 1

**Pierwsi sekretarze KW PZPR w Gdańsku (1948–1990):
podstawowe dane ankietowe**

Imię i nazwisko	Data ur.	Miejsce ur.	„Pochodzenie społeczne”	Wykształcenie	Zawód wyuczony	Ukończona szkoła wyższa	Przynależność partyjna (do 1939)	Przynależność partyjna (1939–1945)	Przynależność partyjna (po 1945)
Witold Konopka	13 II 1911	Radom	„Drobnomieszczańskie”	Średnie	b.d.	---	KZMP, KPP	PPR	PZPR (od 1948)
Czesław Domagała	27 VIII 1911	Bogumiłowice (Łódzkie)	„Chłopskie”	Średnie	b.d.	---	KPP	PPR	PZPR (od 1948)
Jan Trusz	25 V 1913	Ruda (Lubelskie)	„Chłopskie”	Podstawowe	Elektromonter	---	KZMP, KPZU, KPP	ZPP, PPR	PZPR (od 1948)
Józef Machno	6 IX 1915	Kielce	„Robotnicze”	Średnie	Bez zawodu	---	KZMP, MOPR	RPPS, PPS-Lewica	OMTUR, PPS, PZPR (od 1948)
Jan Ptasiński	21 IV 1921	Dłutowo (Mazowsze)	„Robotnicze”	Średnie	Murarz	---	---	Sierp i Młot, GL, AL, PPR	PZPR (od 1948)
Stanisław Kociołek	3 V 1933	Warszawa	„Inteligentkie”	Wyższe	Nauczyciel, Socjolog	UW	---	--	ZMP, ZMS, PZPR (od 1953)
Alojzy Karkoszka	15 VI 1929	Roczyny (Małopolska)	„Robotnicze”	Wyższe	Inż. bud. lądowego	PW	---	---	ZWM ZMP, PZPR (od 1949)
Tadeusz Bejm	27 IV 1929	Kuźnica Stara (Śląsk)	„Robotnicze”	Wyższe	Ekonomista	WSE Sopot	---	---	PZPR (od 1953)
Tadeusz Fiszbach	4 XI 1935	Dobraczyn (Lwowskie)	„Robotnicze”	Wyższe	Ekonomista, Dr n. technicznych	WSR Olsztyn, WSNS, SGPiS	---	---	ZMP, PZPR (od 1958)
Stanisław Bejger	12 XI 1929	Piątkowo (Kujawy)	„Robotnicze”	Wyższe	Ekonomista	WSHM Sopot, WSE Sopot, WSNS	---	---	PPR (od 1948), PZPR (od 1948)
Marek Hołdakowski	30 VI 1938	Warszawa	„Inteligentkie”	Wyższe	Ekonomista	UW, SGPiS,	---	---	ZMP, ZMS, PZPR (od 1963)

Pierwsi sekretarze KW PZPR w Gdańsku (1948–1990): skrótowy przebieg karier

Imię i nazwisko	Stanowiska partyjne w PPR/PZPR	Inne funkcje pełnione w PRL
Witold Konopka	I sekretarz KW PPR w Lublinie (1945), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1948–1950)	Pełnomocnik PKWN ds. reformy Rolnej w Rzeszowie (1944)
Czesław Domagała	Instruktor Wydziału Wojskowego KC PPR (1944–1945), Z-ca kierownika Wydziału Personalnego KC PPR (1945–1948), I sekretarz KW PPR w Łodzi (1948), I sekretarz KW PZPR w Łodzi (1948–1949), Z-ca przewodniczącego CKKP (1949–1950), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1950–1951) , Kierownik Wydziału Ogólnego KC (1951–1952), Podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa (1952–1957), Inspektor Wydziału Rolnego KC PZPR (1957–1958), Członek egzekutywy KW PZPR w Kielcach (1958–1965), I sekretarz KW PZPR w Krakowie (1965–1971)	Przew. PWRN w Kielcach (1958–1965), Poseł na Sejm PRL (1952–1956 i 1965–1972)
Jan Trusz	Instruktor Wydziału Organizacyjnego KC PPR (1946–1948), Sekretarz KW PPR w Kielcach (1948), Przew. WKKP przy KW PZPR w Kielcach (1948–1949), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1951–1956)	b.d.
Józef Machno	Sekretarz KW PZPR w Katowicach (1948–1950), Inspektor Wydziału Organizacyjnego KC PZPR (1950–1951), Sekretarz KW PZPR w Szczecinie (1950), Inspektor Wydziału Organizacyjnego KC PZPR (1953–1954), Sekretarz Komitetu Warszawskiego PZPR (1954–1955), Z-ca kierownika Wydziału Organizacyjnego KC PZPR (1955), Kierownik Wydziału Socjalnego KC PZPR (1955–1956), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1956–1960)	I sekretarz WK PPS w Krakowie (1946–1948), Podsekretarz stanu w Ministerstwie Żeglugi (1960–1965), Sekretarz TRZZ (1965–1971), Sekretarz FJN (1971–1973)
Jan Ptasieński	Sekretarz KP PPR w Płońsku (1945–1946), Kierownik Wydziału Rolnego Komitetu Warszawskiego PPR (1946–1947), Kierownik Wydziału Organizacyjnego Komitetu Warszawskiego PPR (1947), Sekretarz KW PPR w Rzeszowie (1947–1948), I sekretarz KW PZPR w Rzeszowie (1948–1952), I sekretarz KW PZPR w Łodzi (1952), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1960–1967)	Wiceminister MBP (1952–1954), Z-ca przewodniczącego Kds.BP (1954–1956), Z-ca Komendanta Głównego MO (1956–1960), Poseł na Sejm PRL (1952–1957 i 1961–1965) Ambasador PRL w ZSRR (1968–1971), Wiceprezes zarządu Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy (1972–1982)

Stanisław Kociołek	Sekretarz KU PZPR UW (1956–1958), I sekretarz KD PZPR Warszawa-Śródmieście (1963–1964), I sekretarz Komitetu Warszawskiego PZPR (1964–1967), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1967–1970), Członek BP KC PZPR (1968–1971), Sekretarz KC PZPR (1970–1971), I sekretarz Komitetu Warszawskiego PZPR (1980–1982)	I sekretarz Komitetu Warszawskiego ZMS (1958–1960), Sekretarz KC ZMS (1960–1963), Poseł na Sejm PRL (1965–1972), Wicepremier PRL (1970), Ambasador PRL w Belgii i Luksemburgu (1971–1978), Prezes zarządu Centralnego Związku Spółdzielczości Pracy (1978–1980), Ambasador PRL w Tunezji (1980), Ambasador PRL w ZSRR (1982–1985)
Alojzy Karkoszka	Sekretarz Komitetu Warszawskiego PZPR (1960–1970), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1970–1971), Sekretarz KC PZPR (1976–1980), I sekretarz Komitetu Warszawskiego PZPR (1976–1980), Członek BP KC PZPR (1980)	Minister budownictwa i przemysłu materiałów budowlanych (1971–1975), Wicepremier (1975–1976), Przewodniczący RN m.st. Warszawy (1976–1981), Poseł na Sejm PRL (1976–1985)
Tadeusz Bejm	I sekretarz KD PZPR Gdańsk-Portowa (1958–1959), Sekretarz KM PZPR w Gdańsku (1959–1963), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1971–1975)	Przew. PMRN w Gdańsku (1963–1969), Przew. PWRN w Gdańsku (1969–1972), Poseł na Sejm RP (1972–1976), Minister administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska (1975–1976), Minister komunikacji (1976–1977), Minister-członek RM (1977–1980), Wiceprezes NIK (1977–1985)
Tadeusz Fiszbach	Starszy instruktor KMiP PZPR w Elblągu (1963), Instruktor Wydziału Rolnego KW PZPR w Gdańsku (1963–1964), Sekretarz KMiP PZPR w Elblągu (1964–1968), I sekretarz KP PZPR w Tczewie (1968–1971), Sekretarz ds. propagandy KW PZPR w Gdańsku (1971–1974), Sekretarz ds. organizacyjnych KW PZPR w Gdańsku (1974–1975), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1975–1982), Z-ca członka BP KC PZPR (1980–1981)	Poseł na Sejm PRL (1976–1985), Radca Ambasady PRL w Helsinkach (1982–1986), Doradca w MSZ (1987–1989), Wicemarszałek Sejmu PRL (1989)

Stanisław Bejger	I sekretarz KZ PZPR PLO w Gdyni (1959–1961), Członek egzekutywy KM PZPR w Gdyni (1959–1961 i 1963–1966), Członek egzekutywy KW PZPR w Gdańsku (1967–1971), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1982–1988), Z-ca członka BP KC PZPR (1982–1988)	Wicekonsul PRL w Aleksandrii (1961–1963), Radca Ambasady PRL w Helsinkach (1976–1980), Minister w Urzędzie Gospodarki Morskiej (1981–1982), Poseł na Sejm PRL (1985–1989), Ambasador PRL w Austrii (1988–1989)
Marek Hołdakowski	Z-ca kierownika Wydziału Przemysłu Lekkiego, Handlu i Spożycia KC PZPR (1979–1980), Z-ca kierownika Wydziału Handlu i Finansów KC PZPR (1980–1981), Z-ca kierownika Wydziału Ekonomicznego KC PZPR (1982–1984), Kierownik Wydziału Ekonomicznego KC PZPR (1984–1987), Kierownik Wydziału Polityki Społeczno-Ekonomicznej KC PZPR (1987–1988), I sekretarz KW PZPR w Gdańsku (1988–1990), Z-ca członka BP KC PZPR (1988–1990)	Podsekretarz stanu w Ministerstwie Handlu Wewnętrznego i Usług (1981–1982)

*

Summary

First Secretaries. The attempt at collective portrayal of the Party's elite based on the Voivodeship Committee of the Polish United Workers' Party (KW PZPR) in Gdańsk (1948-1990)

The article attempts to outline the collective portrayal of the Party's voivodeship (first-level unit of Polish local government and administration) elite and present briefly biographies of KW PZPR's First Secretaries who held the post in Gdańsk between 1948 and 1990. The author describes their achievements within the boundaries of Gdańsk region and subjects to scrutiny the mechanism for recruiting new Party members. Additionally, Brzeziński analyses the shifts in crucial posts of the Voivodeship Committee throughout different stages in the PRL's (People's Republic of Poland) history, especially during the so-called "Polish months".